

УДК 347.44+347.131

ДО ПИТАННЯ ПРО РОЗУМІННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ДОГОВОРУ ЯК ЮРИДИЧНОГО ФАКТУ

Карнаух В.С., аспірант
кафедри цивільного права
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Статтю присвячено виявленню та аналізу властивостей цивільно-правового договору як юридичного факту.

Ключові слова: воля, волевиявлення, договір, домовленість, правочин, укладення договору, фактичний склад, юридичний факт.

Статья посвящена выявлению и анализу свойств гражданско-правового договора как юридического факта.

Ключевые слова: воля, волеизъявление, договор, договоренность, сделка, заключение договора, фактический состав, юридический факт.

Karnaukh V.S. TO THE QUESTION ABOUT THE UNDERSTANDING OF CONTRACT AS A LEGAL FACT

The article is devoted to the identification and analysis of the features of contract as a legal fact.

Key words: will, expression of will, contract, agreement, deal, contract formation, factual composition, legal fact.

Постановка проблеми. На перший погляд розуміння цивільно-правового договору (далі – договір) як юридичного факту не потребує додаткового обґрунтування через загально визнаність такого підходу. Насправді ж, відштовхуючись від безспірності такого твердження, можна спробувати з'ясувати межі, у яких властивості юридичного факту збігаються з проявами природи договору, і таким чином продемонструвати рівень охоплення теоретичною категорією юридичного факту кола можливостей пізнання договору. Недостатньо розкритими вважаємо співвіднесеність волі й волевиявлення в договорі – юридичному факті, значення такого волевого акту, як укладення договору, можливі форми існування договору як юридичного факту, що відносяться на підставі аналізу положень Цивільного кодексу України (далі – ЦК України). Не менше значення мають питання про місце домовленості в системі юридичних фактів та правова оцінка змісту поняття, через яке законодавець визначає договір.

Стан дослідження. Характеристика договору в системі юридичних фактів була об'єктом уваги М.М. Агаркова, С.С. Алексеєва, Л. Еннекеруса, О.С. Йоффе, О.О. Красавчикова, Ф.К. фон Савіньї, Р.И. Халфіни та інших учених. До правочинної природи договору звертаються С.М. Бервено, О.В. Дзера, М.Ф. Казанцев, Н.С. Кузнецова, В.В. Луць, С.О. Погрібний, М.М. Сибільов, С.І. Шимон та інші науковці.

Метою статті є спроба окреслити межі, у яких розгляд договору – юридичного факту є корисним у пізнавальному плані та сприяє збагаченню уявлення про договір у цілому.

Виклад основного матеріалу. Спочатку визначимось із загальним розумінням юридичних фактів та їх системи. Нескладно помітити, що систематизація юридичних фактів, запропонована Ф.К. фон Савіньї, стала основою для формування сучасного розу-

міння їх видів. Крім цього, важливо усвідомити, що погляди Ф.К. фон Савіньї значною мірою кристалізували волевоий компонент будь-якого юридичного факту. Саме тому ми послуговуємося позицією визначного цивіліста. Отже, вільні дії осіб-учасників відносин та випадкові обставини – результат першого поділу. У свою чергу способи вираження волі у вільних діях («свободных действиях» – В. К.) склали волевиявлення (юридичні угоди), спрямовані безпосередньо на виникнення чи припинення правовідношення, та дії, у яких воля спрямовується на неюридичні цілі. Волевиявлення вчений поділяв на односторонні волевиявлення та договори [1, с. 213–214]. Сьогодні юридичні факти визначаються як життєві обставини, з якими закон, правові норми пов'язують настання юридичних наслідків, насамперед різних правовідносин [2, с. 247]. Не зупиняючись детально на відтворенні системи юридичних фактів, зазначимо, що договір у межах роду правомірних дій відносять до категорії юридичних актів [3, с. 403].

Складно зрозуміти тих учених, які заперечують методологічну цінність розуміння договору як юридичного факту. Вважаємо, що прагматизм може бути зайвим, коли йдеться про врахування усталених переконань, вироблених доктриною. Б.І. Пугінський зазначає: «Оскільки умови договорів, які визначають суб'єктивні права та юридичні обов'язки осіб, зазвичай виробляються самими сторонами, а не сприймаються ними із закону, то договір не може й не має характеризуватись як юридичний факт у загальноприйнятному розумінні цього терміна. Юридичний факт – це теоретична конструкція, створена для пояснення нормативного регулювання. Вона не застосовна до договірної регулювання, яке вимагає від суб'єктів самостійного формування прав та обов'язків» [4, с. 20–21]. Можемо дещо зауважити. По-перше, формулю-

вання прав та обов'язків на розсуд сторін не виключає піднормативний характер сформованої договірної конструкції – системи прав та обов'язків сторін (наприклад, предмет і форма договору купівлі-продажу мають узгоджуватись зі ст. ст. 656–657 ЦК України). По-друге, реалізація начала диспозитивності у формі ініціативного й вільного вироблення прав та обов'язків – змісту договірних зобов'язань – не суперечить вираженню сутності договору як юридичного факту, оскільки закон санкціонує рух правовідношення через факт укладення договору, а отже, визначає властивість договору саме як юридичного факту. Узгодження наведених суджень Б.І. Пугінського з його думкою про волевиявлення суб'єктів як дійсне джерело договірних зобов'язань виглядає не зовсім здійсненим [4, с. 20–21]. Ми вже звертали увагу на важливість вольової основи для конструювання юридичного факту. Безсумнівно, воля буде якістю договору – юридичного факту. Так, Р.І. Халфіна сутність договору вбачала саме у вольовому акті сторін [5, с. 106]. Пояснюючи особливості різних видів юридичних фактів, С.С. Алексєєв підкреслює, що найважливіше значення для розуміння їх природи й функцій має поділ юридичних фактів залежно від їх зв'язку з індивідуальною волею, а договір є індивідуальним актом [6, с. 167–170].

Розглянемо ближче способи обґрунтування волі й волевиявлення в такому юридичному факті, як договір. Ф.К. фон Савіньї розглядав договір як об'єднання декількох осіб для виявлення узгодженої волі, що визначає їх правовідношення [1, с. 383]. Г.Ф. Шершеневич, формулюючи визначення договору як угоди двох і більше осіб, спрямованої на встановлення, зміну чи припинення якого-небудь юридичного відношення, називав серед ознак договору, зокрема, наявність узгодженої волі декількох осіб і взаємне пізнання такої волі, засвоєння однією особою змісту волі другої особи [7, с. 442–443]. На думку К.П. Победоносцева, договір являє собою свідому угоду (домовленість – В. К.) декількох осіб, у якій всі вони спільно виявляють свою волю, щоб визначити між собою юридичне відношення в особистих майнових інтересах. При цьому вчений наголошував на необхідності наявності двох волі [8, с. 8–9]. Тому важко погодитись із формулюванням С.М. Бервено про взаємний збіг волі учасників договору [9, с. 14]. Слід чітко розуміти, що апріорі для укладення договору необхідні дві волі, які узгоджуються між собою. Вважаємо неприпустимим абсолютизувати неподільність волі, розглядати її в застиглому вимірі. Неподільність волі, продукуючої договір, виникла на основі реального існування одиничних волі кожної зі сторін договору, які виникають автономно перед їх узгодженням та об'єднанням. Поряд із таким означенням волі важливо розуміти також характер волевиявлення. Розглядаючи договір як підставу виникнення зобов'язань (тобто юридичний факт – В. К.), О.С. Иоффе писав про договір як про угоду, що укладається співпадаючим волевиявленням [10, с. 26]. Ми поділяємо думку науковців, які визнають наявність сукупності волевиявлень.

М.М. Агарков стверджував, що договір складається не з однієї, а двох і більше дій (волевиявлень), спрямованих на встановлення, зміну чи припинення цивільних правовідносин [11, с. 358]. О.О. Красавчиков, констатуючи єдність договору як вольового акту, не заперечував при цьому проти наявності елементарної або складної системи волевиявлень, органічно втіленої у взаємній домовленості сторін [12, с. 121–122; 13, с. 7]. Щоб прояснити механізм формування й реалізації волевиявлень, які органічно вбудовуються в договір, необхідно розглянути факт укладення договору та форми, у яких спостерігається юридико-фактична властивість договору.

На наше переконання, на рівні укладення договору об'єднання волі набуває завершеного й цілісного існування. Волевиявлення сторін співпадають. У результаті виникає формальність договору (усна або письмова форма – В. К.). Існує також переконлива думка про наявність окремої стадії, що передують укладенню договору, на якій відбувається узгодження волі. Ю.П. Єгоров назвав такий етап суб'єктних зв'язків організаційним правовідношенням. Реалізація суб'єктивних прав та обов'язків у такому правовідношенні спрямовується на створення умов для формування елементів складу угоди [14, с. 126–127]. Безсумнівно, дії осіб, спрямовані на укладення договору, мають узгоджуватись із законодавчими положеннями, що встановлюють процедуру укладення договору. У межах організаційного правовідношення функціонують окремі юридичні факти. Так, отримання акцепту із запізненням, з огляду на зміст ч. 1 ст. 645 ЦК України, є правоприпиняючим юридичним фактом [15]. Факт укладення договору – це перехід від абстрактної юридичної якості, нормативно регламентованої схеми до поведінкової моделі, від організаційного правовідношення до конкретного речового або зобов'язального правовідношення. У зв'язку із цим М.Ф. Казанцев відмічає, що юридичним фактом є факт наявності договору, а не сам договір як такий [16, с. 268]. Цікавими в цьому контексті є міркування С.О. Погрібного. Учений спочатку зауважує, що укладення договору є винятково юридичним фактом лише тоді, коли сторони цього договору під час його укладення погоджуються на застосування до їх відносин статутного цивільного права без будь-яких змін чи доповнень. У випадках, коли сторони в цивільно-правовому договорі створюють норму для регулювання своїх відносин, які не врегульовано нормами статутного цивільного права (ч. ч. 1 і 2 ст. 6 ЦК України), або для врегулювання таких відносин створюють норму, що відмінна від норми статутного цивільного права (ч. 3 ст. 6 ЦК України), договір стає джерелом норм цивільного права. При цьому договір не завжди виконує роль юридичного факту, оскільки угодою сторін може передбачатися, що їхні права й обов'язки виникають змінюються чи припиняються не внаслідок самого укладення договору, а у зв'язку з певними іншими юридичними фактами, наприклад настанням чи ненастанням певної події. Проте далі С.О. Погрібний доходить виснов-

ку, що договір є найважливішим юридичним фактом у сфері договірних цивільних відносин, оскільки саме він винятково виступає підставою виникнення цивільних договірних відносин (зобов'язань) [17, с. 137–138, 156]. Не можна не помітити, що дійсне усунення значення укладення договору як юридичного факту все-таки є нездійсненим. Інша справа, що укладення договору рідко є одним чи одним з чинників виникнення фактом. Часто це елемент юридично значущої сукупності (фактичного складу або складного юридичного факту – В. К.), а тому укладення договору на практиці з різною мірою інтенсивності впливає на динаміку правовідносин. Видатний німецький цивіліст Л. Еннекцерус визначав фактичний склад як сукупність вимог, з якими правопорядок (абстрактні норми) пов'язує правові наслідки, тобто виникнення, припинення чи зміну юридичного відношення. При цьому головну частину фактичного складу утворюють юридичні факти. Важливо, що Л. Еннекцерус до юридичних фактів відносив не лише пропозицію договору та її прийняття, а й договір, що виникає з них обох [18, с. 76, 78]. Відомо, що результатом аналізу ст. ст. 202 та 626 ЦК України є висновок, що кожний договір є правочиним, проте не кожний правочин є договором. У зв'язку із цим викликає інтерес позиція С.І. Шимон, яка слушно вказує на обставину, що правочин як дія, спрямована на настання правових наслідків, зумовлює їх лише в сукупності фактичного складу, який може включати такі елементи, як юридичні стани, юридичні умови, факти-правовідношення. Водночас сам правочин являє собою цілісний фактичний склад, винятково повна сукупність елементів якого (що виражені в умовах дійсності правочинів) спричиняє можливість настання юридичних наслідків [19, с. 318–319]. Наявність договору дійсно в більшості випадків є елементом фактичного складу. Візьмемо, наприклад, договір страхування, за яким одна сторона (страховик) зобов'язується в разі настання певної події (страхового випадку) виплатити другій стороні (страхувальникові) або іншій особі, визначеній у договорі, грошову суму (страхову виплату), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі та виконувати інші умови договору (ст. 979 ЦК України). Сам договір, юридичні стани контрагентів (наприклад, статус юридичної особи страховика, що діє на підставі ліцензії, та громадянство страхувальника), настання страхового випадку, на нашу думку, є елементами фактичного складу, що таким чином виступає комплексною підставою для виникнення основного зобов'язання з відшкодування, яке у свою чергу обслуговує стрижень страхового правовідношення – страховий інтерес. У законодавстві можуть моделюватися також більш складні сукупності юридичних фактів. Так, за договором комерційної субконцесії користувач надає іншій особі (субкористувачу) право користування наданим йому праволодільцем комплексом прав або частиною комплексом прав на умовах, погоджених із праволодільцем чи визначених договором комерційної концесії (ч. 1 ст. 1119

ЦК України). При цьому, крім факту укладення договору, правосуб'єктних передумов, юридичних станів, необхідно є наявність факту правовідношення, що виникло з основного договору концесії, предметом якого виступає суб'єктивне право – елемент окремого юридичного стану (ч. 1 ст. 1116 ЦК України).

У межах нашої роботи вважаємо за доцільне також розглянути таке поняття, як «домовленість», з огляду на його неоднозначність та законодавчу дефініцію договору саме як домовленості. Важливо з'ясувати, чи має вона самостійне юридичне значення, та підтвердити або спростувати доцільність використання цього терміна в легальному визначенні договору. При цьому ми звернемося також до Цивільного кодексу Російської Федерації (далі – ЦК РФ) через концептуальну подібність прийомів правового регулювання й термінологічну спорідненість.

У словниках «соглашение» перекладається як згода («согласие» – В. К.) та угода. «Сделка» – це угода. «Домовленість» перекладається як «договоренность» [20, с. 224–225, 1126, 1082; 21, с. 336; 22, с. 299]. «Договір» філологи тлумачать як угоду, «угоду» – як домовленість, «соглашение» та «сделку» – як договір [22, с. 311, 1317, 1495; 23, с. 266, 1168, 1228]. Як відомо, інститут правочину замінив інститут угоди, урегульований Цивільним кодексом УРСР 1963 р. [24]. У чинному ЦК України договір визначається як домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну чи припинення цивільних прав та обов'язків (ч. 1 ст. 626 ЦК України). Російський законодавець в аналогічній за змістом нормі використав термін «соглашение» (ст. 420 ЦК РФ) [25]. У ч. 2 ст. 202 ЦК України вказується, що правочини можуть бути односторонніми та дво- чи багатосторонніми (договори). У ЦК РФ аналогічне положення стосується «сделок». Справа в тому, що в науці й правозастосуванні домовленість розуміється по-різному. Деякі вчені не вбачають принципової різниці між домовленістю та договором або правочиним [16, с. 262; 26, с. 129]. Обґрунтовується думка про домовленість як квазіправочин [27, с. 49]. В «Узагальненнях практики розгляду судами цивільних справ про визнання правочинів недійсними 2007 р.» зазначається, що договір та угода є тотожними поняттями, тому дво- й багатосторонні правочини є водночас договорами та угодами, а термін «домовленість» слід розуміти як договір чи угоду, якщо такої домовленості досягнуто з дотриманням вимог, встановлених для укладення договору [28].

Спробуємо визначитись із природою домовленості шляхом звернення до цивільного законодавства та доктрини. Відповідно до ч. 1 ст. 357 ЦК України частки в праві спільної часткової власності вважаються рівними, якщо інше не встановлено за домовленістю співвласників або законом. Згідно зі ст. 1139 ЦК України прибуток у простому товаристві розподіляється пропорційно вартості вкладів учасників у спільне майно, якщо інше не встановлено договором простого товариства або іншою домовленістю учасників. С.І.

Шимон подібну домовленість у повному товаристві кваліфікує як домовленість у вузькому розумінні, що протиставляється договору [27, с. 45]. На нашу думку, законодавець при цьому скоріше уникає тавтології з огляду на правила синтаксису та вживає термін «домовленість» як сутнісно тотожний договору. Інакше можна було б використати термін «згода» не в значенні договору. Очевидно, що домовленість при цьому – юридичний факт, з яким закон пов'язує настання правового наслідку у вигляді розподілу прибутку. Частково можна погодитись із думкою про синонімічність договору та згоди [26, с. 130]. Так, відповідно до ст. 600 ЦК України зобов'язання припиняється за згодою сторін внаслідок передання боржником кредиторю відступного (грошей, іншого майна тощо). Розмір, строки й порядок передання відступного встановлюються сторонами. Очевидно, у цьому випадку мається на увазі саме договір. Відзначимо, що російський законодавець у такій ситуації використав термін «соглашение» (ст. 409 ЦК РФ). Водночас у деяких випадках «згода» й «домовленість» збігаються, мають значення юридичного факту, проте не є договором. Зокрема, згідно із ч. 1 ст. 777 ЦК України в разі недосягнення за домовленості щодо плати та інших умов договору переважне право наймача на укладення договору припиняється. З огляду на зміст ст. 654 ЦК України зміна або розірвання договору вчиняється в такій самій формі, що й договір, який змінюється або розривається, якщо інше не встановлено договором чи законом або не постає зі звичаїв ділового обороту. При цьому мова йде також про договір з огляду на вказівку щодо форми й формулювання «вчиняється». Як відомо, правочини саме вчиняються (див. Главу 16 ЦК України – В. К.). Визначаючи природу домовленості як квазіправочину, С.І. Шимон, зокрема, вказує на нестійкий характер наслідків як на один із критеріїв, що відокремлюють домовленість від інших правочинів [27, с. 49]. На нашу думку, таке твердження більше характеризує домовленість як організаційний процес, що опосередковує узгодження воль осіб, та обмежує її юридичне значення. Наявність поняття «домовленість» і широке його вживання в різних нормах цивільного законодавства, безумовно, не додає визначеності під час дослідження договору як юридичного факту, а впровадження поняття «квазіправочин» може внести додаткову плутанину. До того ж методологічний принцип «бритви Оккама» заперечує доцільність створення нових сутностей без крайньої необхідності. Ми виходимо з того, що домовленість є юридичним фактом і може бути елементом фактичного складу або правочином, тобто поіменованим чи непоіменованим договором з огляду на ч. 1 ст. 6 ЦК України.

Висновки. Таким чином, спрощене розуміння договору як юридичного факту є недостатнім та потребує суттєвої конкретизації. Воля є суттю договору – юридичного факту, незважаючи на його піднормативність. Абсолютизація неподільності волі та спільного волевиявлення не є обґрунтованою. Процес укладення договору становить самостійне правовідношен-

ня – передумову договірного зобов'язання. Факт укладення договору знаменує собою перехід від нормативно регламентованої схеми до конкретного правовідношення, що є формою реалізації права. Укладення договору на практиці з різною мірою інтенсивності впливає на динаміку правовідносин. Широке вживання поняття «домовленість» у різних нормах цивільного законодавства не потребує створення нових видів юридичних фактів, наприклад квазіправочину, а має досліджуватися через належність його до групи договорів або фактичних складів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Савиньи Ф.К. фон. Система современного римского права : в 8 т. / Ф.К. фон Савиньи ; пер. с нем. Г.С. Жигулина ; под ред. О.О. Кутателадзе, В.В. Зубаря. – М. : Статут ; О. : Центр исследования права им. Савиньи, 2011–2012. – Т. 2. – 2012. – 573 с.
2. Теория государства и права : [учебник] : в 2 ч. / под ред. М.Н. Марченко. – М. : ИКД «Зерцало-М», 2011. – Ч. 2 : Теория права. – 2011. – 336 с.
3. Скакун О.Ф. Теория права і держави : [підручник] / О.Ф. Скакун. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К. : Правова єдність, 2010. – 520 с.
4. Пугинский Б.И. Теория и практика договорного регулирования / Б.И. Пугинский. – М. : ИКД «Зерцало-М», 2008. – 224 с.
5. Халфина Р.О. Значение и сущность договора в советском социалистическом гражданском праве / Р.О. Халфина ; отв. ред. В.Н. Можейко. – М. : Изд-во АН СССР, 1954. – 239 с.
6. Алексеев С.С. Общая теория права : в 2 т. / С.С. Алексеев. – М. : Юридическая литература, 1981–1982. – Т. 2. – 1982. – 360 с.
7. Шершеневич Г.Ф. Учебник русского гражданского права / Г.Ф. Шершеневич. – 9-е изд. – М. : Издание Бр. Башмаковых, 1911. – 851 с.
8. Победоносцев К.П. Курс гражданского права : в 3 ч. / К.П. Победоносцев. – М. : Статут, 2002–2003. – Ч. 3 : Договоры и обязательства. – 2003. – 622 с.
9. Бервено С.М. Проблеми договірної права України : [монографія] / С.М. Бервено. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 360 с.
10. Иоффе О.С. Обязательственное право / О.С. Иоффе. – М. : Юридическая литература, 1975. – 880 с.
11. Агарков М.М. Избранные труды по гражданскому праву : в 2 т. / М.М. Агарков. – М. : АО «Центр ЮрИнфоР», 2002. – Т. 2. – 2002. – 452 с.
12. Красавчиков О.А. Юридические факты в советском гражданском праве / О.А. Красавчиков. – М. : Госюриздат, 1958. – 183 с.
13. Красавчиков О.А. Гражданско-правовой договор: понятие, содержание и функции / О.А. Красавчиков // Гражданско-правовой договор и его функции : межвуз. сб. науч. трудов / отв. ред. О.А. Красавчиков. – Свердловск : УрГУ, 1980. – С. 6–10.
14. Егоров Ю.П. Правовой режим сделок как средств индивидуального регулирования / Ю.П. Егоров. – Новосибирск : Наука, 2004. – 364 с.
15. Цивільний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 6 квітня 2015 р. – К. : Паливода А.В., 2015. – 380 с.
16. Казанцев М.Ф. Понимание гражданско-правового договора: традиционные взгляды и новые подходы / М.Ф. Казанцев // Научный ежегодник Института философии и права Уральского отделения Российской Академии наук. – Екатеринбург : УрО РАН, 2002. – Вып. 3. – С. 257–282.
17. Погрібний С.О. Механізм та принципи регулювання договірних відносин у цивільному праві України : [монографія] / С.О. Погрібний. – К. : Правова єдність, 2009. – 304 с.
18. Эннекцерус Л. Курс германского гражданского права / Л. Эннекцерус ; пер. с нем. И.Б. Новицкого ; под ред. Д.М. Генкина. – М. : Иностранная литература, 1950. – 484 с.
19. Шимон С.І. Особливості правочину як юридичного факту в цивільному праві / С.І. Шимон // Держава і право :

зб. наук. праць. Серія «Юридичні і політичні науки». – К. : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2009. – Вип. 46. – С. 315–321.

20. Російсько-український словник = Русско-украинский словарь : [160 тисяч слів] / [І.О. Анніна, Г.Н. Горюшина, І.С. Гнатюк] ; за заг. ред. В.В. Жайворонка. – К. : Абрис, 2003. – 1424 с.

21. Русско-украинский словарь = Російсько-український словник / С.И. Головащук, Л.А. Коробчинская, Н.Н. Пилинський. – К. : Наукова думка, 1969. – 727 с.

22. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

23. Большой толковый словарь русского языка / сост. и гл. ред. С.А. Кузнецов. – СПб. : Норинт, 1998. – 1536 с.

24. Цивільний кодекс Української РСР від 18 бе-

резня 1963 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1540-06>.

25. Гражданский кодекс Российской Федерации от 30 ноября 1994 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.consultant.ru/popular/gkrfl>.

26. Луць В.В. К вопросу о сущности и содержании гражданско-правового договора / В.В. Луць // Частное право: научный журнал. – 2013. – № 1. – С. 124–136.

27. Шимон С.І. Поняття і юридичне значення «домовленості» як волевиявлення суб'єктів цивільного права / С.І. Шимон // Юридична Україна : правовий часопис. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – № 9(81). – С. 44–49.

28. Практика розгляду судами цивільних справ про визнання правочинів недійсними [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scour.gov.ua/clients/vs.nsf/0/bce90d7b25c17f6dc225754e004b4c96?OpenDocument>.

УДК 347.121.1

ПОНЯТТЯ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВА НА ТАЄМНИЦЮ ПРО СТАН ЗДОРОВ'Я ОСОБИ

Касумова А.Б., к. ю. н., викладач

кафедри медичного та фармацевтичного права

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця

У статті проаналізовано поняття та наведено загальну характеристику права на таємницю про стан здоров'я особи. Особливу увагу приділено питанню нормативного закріплення права на таємницю про стан здоров'я особи та його співвідношенню з поняттям «лікарська таємниця». Визначено проблеми теоретичного й практичного характеру та запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: таємниця про стан здоров'я, лікарська таємниця, особисті немайнові права, конфіденційні дані, медичне право, охорона здоров'я.

В статье проанализировано понятие и приведена общая характеристика права на тайну о состоянии здоровья человека. Отдельное внимание уделено вопросу нормативного закрепления права на тайну о состоянии здоровья человека и его соотношению с понятием «врачебная тайна». Определены проблемы теоретического и практического характера и предложены пути их решения.

Ключевые слова: тайна о состоянии здоровья, врачебная тайна, личные немаущественные права, конфиденциальные данные, медицинское право, здравоохранение.

Kasumova A.B. CONCEPT AND GENERAL CHARACTERISTICS OF THE RIGHT TO PRIVACY ON THE HEALTH OF PERSONS

The concept and general characteristics given the right to privacy on the health of individuals is analyzed. Special attention is paid to the statutory right to privacy of individual health and its relationship with the concept of “medical secret”. The problems of theoretical and practical nature and the ways to address them is determined.

Key words: secret of health, medical secret, moral rights, confidential data, medical law, health.

Інформація про стан здоров'я пацієнта – це відомості та/або дані, що мають конфіденційний характер. Право на інформацію про стан здоров'я є особистим немайновим правом особи. Особисті немайнові права тісно пов'язані з фізичною особою, однак особливості їх реалізації визначаються з урахуванням положень законодавства України.

Відповідно до ст. 271 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) зміст особистого немайнового права становить можливість фізичної особи вільно, на власний розсуд визначати свою поведінку у сфері власного приватного життя [1]. У разі порушення права на таємницю про стан здоров'я особи в неї виникає право на захист. Водночас механізми реалізації цього права будуть доступними в разі визначення того, яка інформація буде вважатись такою, що становить таємницю.

Тому актуальним із точки зору праворозуміння є відповідь на питання, чи всі відомості та/або дані, які є інформацією про стан здоров'я особи, складають таємницю.

У різний час право на таємницю про стан здоров'я особи було предметом розгляду таких науковців, як В.І. Акопов, Ю.М. Аргунова, Н.Б. Болотіна, З.С. Гладун, С.Б. Булеца, М.М. Малєїна, М.С. Малєїн, О.М. Піщита, В.В. Резнікова, І.Я. Сенюта, С.Г. Стеценко, Р.О. Стефанчук, В.О. Тихоміров та інші. Однак як у наукових джерелах, так і в положеннях вітчизняних нормативно-правових актів не існує усталеного термінологічного підходу до визначення відомостей та/або даних про здоров'я особи, що мають характер таємних. Поряд із поняттям «таємниця про стан здоров'я» у вжитку перебувають також інші, схожі за змістом, проте не тотожні поняття: «медич-